

УДК 574.472

Ганжа Д.С. Науковий співробітник. Природний заповідник «Дніпровсько-Орільський»  
Чундишко Д.Р. КЗ Обухівська ЗОШ № 1 Дніпровське відділення МАН

### ПРОГЕННІ СУКЦЕСІЇ НА АРЕНІ ДНІПРА ТА АНАЛІЗ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ ЗГАРИЩ У ПРИРОДНОМУ ЗАПОВІДНИКУ «ДНІПРОВСЬКО-ОРІЛЬСЬКИЙ»

У природному заповіднику «Дніпровсько-Орільський» пожежі трапляються порівняно часто у насаджених сосни звичайної. Зазвичай причиною пожеж були навмисні підпали. Найбільша пожежа відбулась у 2005 році. Тоді згоріло майже 600 га соснового лісу. Менші за масштабом і площею пожежі відбувались у 2010, 2012 та 2014 роках. Досліджуючи згарища ми можемо отримати повну картину сукцесійних змін у біогеоценозах на арені Дніпра. З часу масштабної пожежі на території природного заповідника «Дніпровсько-Орільський» у 2005 році минуло достатньо часу, щоб спостерігати у якому напрямку відбуваються сукцесійні зміни. Досліджені нами пробні ділянки демонструють поступове заростання згарищ трав'янистими рослинами у певній послідовності.

1. Мохово-лишайникова стадія. Спочатку на випаленому піску утворюється шар з мохів та лишайників. Здебільшого це мохи *Syntrichia* та *Polytrichum*. Вони швидко утворюють суцільний покрив створюють умови для вселення інших видів.

2. Стадія ефемерів. На ділянках де вже досить розвинений моховий покрив заселяються рослини ефемери які досить поширені на пісках. Найпоширеніша рослина ефемер на даних ділянках це веснянка *Erophila verna* (L.) Bess. Зрідка домішується фіалка лавренка *Viola lavrenkoana* Klok.

3. Формация жита дикого *Secalietia sylvestris*. Жито дике швидко розповсюджується по вільним від інших рослин місцям та швидко стає домінантом на згарищах разом з іншими бур'янистими видами рослин.

4. Формация гусятника волосистого *Eragrostieta pilosae*. При відповідних умовах зволоження значні площі згарищ займає гусятник волосистий *Eragrostis pilosa* (L.) Beauv. Життєвий цикл цього злаку досить короткий: вже в липні місяці під час літньої посухи він разом з житом диким припиняє вегетацію і розкидає насіння. Якщо настає сезон дощів, то може повторити життєвий цикл.

5. Полинова стадія. В надто сухих умовах жито дике поступово змінює полин маршала *Artemisia marschalliana* Spreng. або полин дніпровський.

6. Кострицево-тонконогова стадія. Через деякий час (3-5 років) на згарищах до жита дикого та інших рудерантів підселяється костриця беккера *Festuca beckeri* (Hack.) Trautv. та тонконіг піщаний *Koeleria sabuletorum* (Domin) Klok. Згодом пройде чимало років і костриця утворить суцільну дернину та почнеться процес мезофітизації піщаного степу. Поступово створюються умови для вселення чагарникових та мезофітних лучних та лучно-степових видів рослин.

7. Куничникова стадія. Формация куничника наземного *Calamagrosteta epigėjo*. Куничник добре себе почуває в лучних та піщаних біотопах. Поява формации куничника свідчить про те, що рослинне угруповання з піщано-степового буде змінено на лісове. На цій стадії на колишнє згарище поступово вселяються деревні рослини або кущі. З'являється сосна звичайна яка поступово буде займати провідну домінантну позицію. Сам куничник поступово відійде на роль субдомінанта у новому сосновому лісі. Сукцесійне коло замикається.

На закладених у місцях згарищ пробних ділянках було досліджено рослинний покрив. За видовим багатством тут переважають родини айстрових та тонконогових (Злакових). З життєвих форм у рослинному покриві переважають багаторічні та однорічні трави. Інколи присутні кущі барбарису *Berberis vulgaris*, клену татарського *Acer tatáricum* або зіновати

дніпровської *Chamaecytisus borysthenticus*. По типу вегетативної рухливості серед рослин переважають вегетативно не рухливі види, їх більше половини. Майже половина рослин не має спеціальних підземних утворень. З ценоморф значна кількість рудерантів 14%, але в значній мірі присутні й степові псамофіти 14%, присутні види степових, лучних, лісових ценоморф, рослин-мешканців кам'янистих відслонень, але їх загальна частка не значна – 2 – 4 %.

Після пожеж у соснових лісах на арені Дніпра в залежності від умов формуються різні типи екосистем. Здебільшого це трав'янисті угруповання з домінуванням жита дикого або костриці. В сухуватих умовах домінує полин маршала. В екстремально-сухих умовах ми спостерігаємо лише моховий покрив з домішкою ефемерів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев Д. Я., Білик Г.І., Бродіс Є. М., Гринь Ф. О. Класифікація рослинності Української РСР. // Укр. бот. журн. – 1956. – Т. XIII № 4. – С. 63
2. Барановський Б. О. та інші, Аналіз флори національного природного парку «Орільський» / Б. О. Барановський, В. В. Манюк, І. А. Іванько, Л. О. Кармизова. – Д. : ЛПРА, 2017. – 320 с.
3. Бельгард А.Л. Степное лесоведение – М.: Лесная промышленность, 1971.
4. Бельгард А.Л. Лесная растительность юго-востока УССР. – К. изд. киевского ун-та. им. Шевченко, 1950.
5. Воронов А.Г. Геоботаника. – М. : Издательство «Высшая школа», 1973.
6. Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества. – Киев: Наукова думка, 1987. – 216 с.
7. Кучеревський В.В., Атлас рідкісних і зникаючих рослин Дніпропетровщини, Київ, Фітосоціоцентр, 2001.
8. Кучерявий В.П. Екологія. – Львів: Світ, 2001 – 500 с
9. Літопис природи Дніпровсько-Орільського природного заповідника. 1991 -2018 рр.
10. Определитель высших растений «Визначник рослин України»1999
11. Пачоский И.К. Описание растительности херсонской губернии. – Херсон, 1915
12. Растительный и почвенный покров Присамарья Днепровского. – Д.: Издательство Днепропетровского университета, 1986
13. Тарасов В.В. Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Судинні рослини. Біолого-екологічна характеристика видів. – Д.: Вид. ДНУ, 2005. – 276 с.
14. Червона книга України. Рослинний світ. – К.: Вид. «Глобалконсалтинг», 2009. – 912 с.
15. Червона книга Дніпропетровської області. Рослинний світ. – Д.: Вид. ДНУ, 2011. – 500 с.